

Pronikavý vhled

Alexandra David-Neelová
Květoslav Minařík

CANOPUS

Vydavatelská řada DRAHOKAMY

Svazek 5

ISBN 978-80-85202-75-5

Translation © Otto Jeřábek, 2012

Commentary © Květoslav Minařík, 2012

ALEXANDRA DAVID-NEELOVÁ

KVĚTOSLAV MINAŘÍK

PRONIKAVÝ VHLED

CANOPUS
Praha 2012

Obsah

POZNÁMKA K DRUHÉMU VYDÁNÍ ČESKÉHO PŘEKLADU S KOMENTÁŘI	9
PŘEDMLUVA K PRVNÍMU VYDÁNÍ	10
PŘEDMLUVA K NOVÉMU ROZŠÍŘENÉMU VYDÁNÍ	11
ÚVOD KOMENTÁTORA	13
KAPITOLA PRVNÍ TAJEMSTVÍ	24
KAPITOLA DRUHÁ ZKOUMÁNÍ	39
KAPITOLA TŘETÍ ZÁVISLÉ VZNIKÁNÍ	62
KAPITOLA ČTVRTÁ VĚDOMÍ (SAVOIR)	78
KAPITOLA PÁTÁ CESTA	99
KAPITOLA ŠESTÁ OSVOBOZENÍ	116
KAPITOLA SEDMÁ NAUKA O PRÁZDNU	134
KAPITOLA OSMÁ PRAVIDLA CHOVÁNÍ	154
DODATEK	173
DODATEK KOMENTÁTORA	179

POZNÁMKA K DRUHÉMU VYDÁNÍ ČESKÉHO PŘEKladU S KOMENTÁŘI

Pronikavý vhled A. David-Neelové v překladu Otto Jeřábka pochází zřejmě z konce 60. let 20. století. Nevíme dnes už přesně, zda překlad vznikl z iniciativy O. Jeřábka nebo zda si jej Květoslav Minařík vyžádal. Na jeho výsledném znění však Květoslav Minařík spolupracoval, jak je to patrné z četných poznámek vpišovaných jeho rukopisem do textu v originálu překladu. Komentáře pak vznikaly v letech 1970 – 1972.

Druhé vydání překladu s komentáři je rozšířeno o dodatečně nalezený originál textu Květoslava Minaříka s několika kratšími úvahami o některých tématech obsažených v Pronikavém vhledu. Text je bez názvu a podle způsobu psaní, použitého druhu papíru a psacího stroje byl nepochybně napsán v souvislosti s již uveřejněnými komentáři a ve stejné době. Zařadili jsme jej na konec knihy jako Dodatek komentátora.

Všechny texty Květoslava Minaříka jsou pro snadnější rozlišení od textu A. David-Neelové tištěny kurzívou.

Zora Šubrtová

PŘEDMLUVA K PRVNÍMU VYDÁNÍ

Upozorňuji čtenáře, že obsah této knihy je reportáží, jež obsahuje ten soubor učení, která Tibeťané nazývají sangwa damngag¹, tj. tajná učení.

Způsob, jak máme rozumět označení tajná, jež se používá v souvislosti s těmito učením, je vyloženo na následujících stránkách stejně jako způsob, jímž jsou předávána.

Snažila jsem se podávat je způsobem naprosto objektivním. Své vlastní názory vyjadřuji nikoli jako propagaci; jejich smyslem je tlumočit některé nauky, zastávané předními tibetskými učením, které jsou málo přístupné cizím badatelům.

Je na každém čtenáři, aby si utvořil vlastní názor o teoriích obsažených v této knize. Nechť o nich uvažuje a rozvažuje, jak je mu libo. V každém oboru musí být jedinou snahou badatelů předložit čtenářům určitý počet skutečností, aby mohly rozšířit okruh jejich vědomostí.

1 Tibetský pravopis: gsang-ba'i gdams-ngag.

PŘEDMLUVA K NOVÉMU ROZŠÍŘENÉMU VYDÁNÍ

Tato kniha je jedinečným dokumentem, ovocem bádání, jež jsem konala v tibetské zemi po dobu dvaceti let; bádání, jež se už nikdy nebude moci opakovat.

Styky s nejvyššími tibetskými náboženskými učenici, jež se dříve daly uskutečnit vždy jen s největšími nesnázemi, jsou nyní nemožné.

Nový pořádek v zemích střední Asie vydal mnohá odlehlá místa zemědělskému podnikání a průzkumníkům. Hlučná činnost moderní civilizace zrušila slavnostní ticho, obklopující jeskyně rozjímajících poustevníků, a tichá obydlí, uzavřená za vysokými zdmi aristokratických sídel vzdělců, trávicích život dlouhým studiem a v učených meditacích.

Poustevníci, filozofové, myslitelé a malé skupiny žáků, kteří tam žili, se rozptýlili. Kde je hledat?

To neznámá, že v Asii už nejsou myslitelé. Zdaleka ne. Jestliže někteří Mistři duchovních nauk, od nichž jsem obdržela učení, jsou mrtvi, povstali další. V různých krajinách světa budou vždy lidé, kteří

se snaží odhalit kořeny vzniku jevů kolem nás a též i kořeny jevů, jež pozorují v sobě, ty kořeny, jež tvoří svět a jež tvoří i jejich bytost.

Kde tyto lidi hledat? Již není možné, aby se cizinec mohl svobodně pohybovat v lesích, horách a všude tak, jako tomu bylo kdysi.

Bádání tohoto druhu, jehož výrazem je tato kniha, jak už bylo řečeno, není možno opakovat. Tak těchto několik stránek může být plným právem uváděno jako jedinečný doklad filozofických názorů tibetských buddhistických vzdělavců.

Nutno dodat, že přes mé úsilí a mou dosti rozsáhlou znalost různých buddhistických nauk bych bez oddané spolupráce lamy Jongdäna, svého oplakávaného adoptivního syna, nedosáhla důvěry duchovních Mistrů tibetských, na něž jsem se obrátila a kteří mi poskytli výklad filozofických názorů a duševní praxe, o nichž se domnívali, že je nutno je udržovat v tajnosti.

A. D.- N.

ÚVOD KOMENTÁTORA

Tato kniha, jež se dotýká nejhlubších věcí příslušejících k tajnému učení, vlastnímu snad pouze severnímu buddhismu, mahájáně, vyvolala ve mně odezvu už v Předmluvě k novému rozšířenému vydání této knihy. Zejména když autorka mluví o této knize jako o jedinečném dokumentu, o bádání, které se již podle jejího tvrzení nebude moci opakovat. Právě tím mi připomněla okamžik, který vznikl už v dávných letech; tehdy jsem si zcela jasně uvědomil, že jsem tibetskou nauku absorboval, a to se všemi důsledky toho. Po osmi letech, v roce 1934, jsem již o tom mohl prohlásit, že Tibet bude trpět za to, že si tuto nauku nechal vzít.

Tenkrát jistě ze mne mluvila energie mládí, jež tuto situaci vyvolala. Právě tato energie, jež mou mystiku tehdy formovala, nebyla taková, že by nedbala žádných ohledů na zevní věci. Byla to energie, jejíž charakter byl určen jednak mou nesmírnou osudovou tísní, jednak uvědoměním si strašné moci zatemnění,

jež nedovoluje, aby člověk zvěděl, zda mu už v příštím okamžiku nespadne na hlavu padající cihla. Toto zatemnění, nevědomost, se u mne jako problém posunulo na první místo; zevní bída by mi už byla ani tak dalece nevadila. Z té přece je možno uniknout..

Protože jsem byl asi zrozen pod šťastnou hvězdou, pochopil jsem, co je hlavní pákou k započetí procesů mystického vývoje: problém soustředění jako nezbytnost uvést pod moc ostrého sebezpozorování a sebevlády všechny aspekty projevů svého vlastního bytí.

Tak se stalo, že jsem se brzy dopracoval toho, že celá má bytost a všechny její projevy, životní, pudové, citové, mentální a uvědomovací se mi staly evidentními. Pak už jakoby sám od sebe jsem se dopracoval tzv. jednobodového soustředění, jímž se i celá bytost stahuje a vměstňuje do jediného bodu. Pohnutky hledání mystického cíle, poznání, pak byly příčinou toho, že jsem projevy sobecké, projevy nevládnosti a přání zlého ze sebe vytrhl.

To je totiž věcný důkaz, že se člověk skutečně vzdal světa a jeho mystika přijímá charakter požadovaný mudrci Tajné stezky.

Když se toho dosáhne, stává se z bytosti mystika vhodné prostředí, do něhož lze s úspěchem zasadit vědomí prázdnoty jako kvality vyjadřující dokonalý odstup od všeho, co je jak děním ve vlastní bytosti, tak i kolem ní. Když se k tomu samozřejmě přičlení i dodržování mravních ctností podle představ

pravých mystických nauk, přijme celé mystické úsilí charakter rozlišovací metody, jejíž pomocí se dosáhne příslušného tajného zasvěcení.

O celé této problematice pravého mystického tajného učení jsem však bohužel zjistil, že dokonalé poznání a současné zachování operativních možností s kvalitami zvanými dobro a zlo je jako dostupná zkušenost jevem výjimečným. Tím se stává, že i ti, kdo mají dokonalé poznání, buddhovské, nemusí být ještě vybaveni mystickou mocí operovat úspěšně s kvalitami dobra a zla. V průběhu zasvěcení jsem cítil, jak nasávám mystické a duchovní ovzduší a získávám insignie nejhlubšího zasvěcení a tím i funkci strážce obsahů takového zasvěcení. Později jsem si byl perfektně vědom toho, že „poklad Tibetu“ se stal mým majetkem; z toho moje ponurá předpověď osudů Tibetu samého.

Tyto souvislosti mohou být nepochopitelné každému, kdo nezískal zkušenost s dostřednými toky energií a kvalit, podmíněnými příslušnou koncentrací, zkvalitněnou naprostým zřeknutím se světa. Může je však pochopit nepřímo, když přijme buddhistické poučení, že buddhou se může stát pouze ten, kdo sám znovu objeví „zavátou stezku buddhů“, a současně též poučení o tom, že na světě může být současně pouze jeden buddha.

Čtenář bude mít pravdu, když bude věřit, že v Tibetu stále existuje tradice tajných učení. Tato učení jsou však různého stupně. O těch pravých můžeme

soudit, že od dob Marpových, tj. od jedenáctého století po Kr., se už nevyskytl guru, jemuž se podařilo dovést svého žáka k tomu, aby i když byl tento žák veden, přece sám objevil. Právě toho docílil Marpa u Milaräpy.

Milaräpa ovšem za sebou nechal též linii světců, o nichž se autorka tohoto spisu někde zmiňuje jako o světcích, žijících kdesi ve velehorách Tibetu ve věčném ledu a sněhu, tedy vlastně zázračným způsobem.

Tento fakt prý objevila kterási výprava na Mount Everest.

Tito světci však už s velikou pravděpodobností nejsou objeviteli „zaváté stezky buddhů“, nýbrž pouze světci, kteří zachovávají tradici sekty kagjüpa, k níž náležel Milaräpa, Marpa i jeho předchůdci. Hlavní problém objevení „zaváté stezky buddhů“, zejména pak přenos tohoto typu učení, je závislý na schopnosti guruů vytvořit podmínky, aby jejich žáci tuto stezku sami objevili, čili aby své guruy netlumočili.

Když se tyto podmínky nevytvoří, může se v nejlepším případě stát, že se guruovi pouze podaří zachovat tradici tajného učení.

Objevit „zavátou stezku buddhů“ je jistě nesmírně těžké. Ale ani to není zárukou, že nauka bude zachována. Její objevitel totiž nemusí získat čas k jejímu odevzdání světu prostřednictvím úplného jejího přenosu na svého k tomu disponovaného

žáka. Problémů je zde mnoho; zdá se dokonce, že tomu musí napomáhat i tzv. záslužná karma jak objevitele této stezky, tak i světa.

V dobách před Marpou byl svět jistě unášen velmi dobrou karmou. Tehdy se totiž vytvořila a dále udržovala posloupnost objevitelů zaváté stezky buddhů, jak tradice říká, od Tilopy přes Naropu, Marpu až k Milarápovi. Po těchto zasvěcencích se stal objevitelem této stezky až Rámakršna. Tady se však zdá, že přenos této nauky na Vivekánandu byl už podbarven vírou v Boha, jejíž význam, jak důvodně věřím, znal. Ale ani ta u buddhů doznívat nesmí. Buddhové musí být schopni, jak to o sobě prohlašoval i Buddha Gautama, vysvětlit svět až do základu, a to, dokládám, čistě rozumově, bez záhad týkajících se jeho prapůvodu.

Je však jistě více původních objevitelů této stezky, než známe. Tito objevitelé však z časových i jiných důvodů znalost této stezky nepřenesou; tak je tato stezka sice znovu a znovu nalézána, ale ke škodě celého světa zase ztrácena, zřejmě pro jím nahromaděnou nezáslužnou karmu. Neboť získat kromě objevení této stezky ještě čas a jiné podmínky pro její přenesení, je už jakousi osudovou výjimkou, která se opakuje většinou až po staletích.

Objevitel zaváté stezky buddhů, jemuž se nepodařilo odevzdat ji světu, zapadá v proudu času jakožto nikdo. Traduje se, že pouze její objevitel, který ji též přenesl, odevzdal ve smyslu, jak bylo řeče-

no nahoře, totiž s tím, že vytvoří podmínky, aby ji jeho žák sám objevil, je buddhou, jemuž tento titul náleží plným právem.

Vzhledem k těmto možnostem a situacím se stalo, že se tajná učení v Tibetu stala doktrinou dochovanou tradicí; právě tím se princip buddhy uvolnil a stal se dostupným i realizovatelným tomu, kdo toho byl schopen, tj. člověku, jenž byl schopen podstoupit všechny zkoušky nezbytné pro dosažení stavu buddhy.

O jaké zkoušky jde? – Obvykle to jsou zápasy tzv. samostatně jdoucích, jež podstoupil i Buddha Gautama a o nichž se čtenář může dočíst v jeho životopise z doby, kdy se stal asketou. Tyto zápasy, tato strašlivá a až úděsná askeze, dovedla Buddhu Gautamu k dokonalému odosobnění a k odstupu ode všeho, co je nám světem. To byla pravá podmínka pro to, aby dosáhl stavu buddhy; současně se stal i schopným pomocí dostředivě působivého soustředění podrobit si všechny energie světa, tvořící jeho osud. S ohledem na tyto skutečnosti můžeme považovat výklad jeho tzv. „střední stezky“ některými našimi současníky za velmi pochybný. Na „střední stezce“ má fyzická askeze obdobu v psychické, která vrcholí v naprostém zastavení duševní činnosti. Nemá tedy nic společného s buddhismem jejich typu, prováděným nekázní běžně žitého života.

Z hlediska možností dosáhnout stavu buddhy je zajímavá i tradovaná skutečnost, že „materiá-

lu“ na vytvoření buddhy z řádu lidí je tak málo, že v dané době může vzniknout na celém světě pouze jeden buddha. To svědčí o skutečnosti, že lidstvo je jednotkou, kdežto jedinec jednou buňkou jeho těla. Avšak to se týká buddhů samých; zdání, že vždy existuje pouze jeden buddha, může být jiné. Buddhovské poznání existuje totiž bez přerušení; to budí dojem, že na světě existuje současně i více buddhů. Jelikož je však buddhou pouze ten, kdo kromě stavu buddhy dosáhl též tvůrčí moci, je toto zdání klamné.

Nutno ještě doložit, že buddhovou moudrost uplatňují buddhové pouze v říši příčin. Proto s vyskytnutím se buddhy na světě vždy začíná údobí nových osudů světa. Ostatně i kristovství tyto nové osudy vyvolalo. Zda dobré? – Předpokládá se, že po Buddhovi jistě. Stav buddhy je totiž stavem moudrosti, jež právě ze svých vlastních důvodů nechává svět na pokoji, kdežto stav kristovský trpí aktivitou, která má vždy i zneužitelný pól.

Přejděme však jinam.

Když jsem pochopil celý význam toho, co se se mnou stalo, nemohl jsem se z toho těšit. Uvědomil jsem si, že jestliže dosažení tohoto typu je mezi držiteli tohoto učení tak těžce získatelné, pak zde, v Evropě, bude úkol přenést toto zasvěcení nesmírně obtížný. Ale tento problém pro mne už náleží do propasti minulosti. Přítomnost ovšem vrhá zlé stíny do budoucnosti právě proto, že původní místa

vlastníci tato učení byla vyvrácena. Vypadá to, jako by ukrutný démon, stvořený nezáslužnou karmou všech lidí, překonal všechny hodnoty nejvyššího zasvěcení a tím získal ničující moc nad celým lidstvem. Když za tohoto stavu věcí ve světě vznikne buddha, musí velice mnoho energie věnovat ochraně nabytých hodnot a tím se také možnosti přenosu spásné nauky zmenšují.

To mi tane na mysli už od raného mládí a vyvozuji z toho adekvátní závěry.

Již dlouho trvá postupné osvěcování bílé rasy, žijící ve sféře naší civilizace. Toto osvěcování znamená především, že se blíží k vrcholnému poznání tibetských mystiků. Jenže naši civilizaci chybí ono mohutné zázemí pravé a dobře střežené mravní ukázněnosti tibetských mystiků. Proto se osvícenecký rozum našeho lidu zatím vzdoroval definici, již jsem našel v jedné právnické učebnici, že totiž „co kolem sebe vidíme a je od lidské bytosti odlišné, můžeme nazývat věcí“. Lid toto osvícené právní poznání přijal za své v obměněné formě a tak zevšeobecnil názor, že „co kolem sebe vidím a je ode mne odlišné, je věc“. Jak jinak by mohli mladíci zabíjet staré důchodce proto, aby se zmocnili jejich trochy peněz?

Toto se jistě považuje za záležitost trestně právní, takže jedinci se zakazuje o tom uvažovat. Jenže vrcholné poznání, získané nejhlubším mystickým zasvěcením, vytváří též názor, který všechno vidí ja-

ko iluzi; pouze definitivní přijetí mravních příkazů jógy jako směrnice pro osobní jednání tuto trestně právní záležitost učiní zbytečnou. Když by se však naproti tomu způsob života sycený skutky ctnosti vžil jako zmechanizovaný, mohl by člověk poznávat vše jako iluzi, aniž bude vystaven jakémukoli nebezpečí mravního pádu, protože se za iluzi bude považovat i on sám.

Skutečnost, jak praví autorka, není jistě pouze iluzí, ale také ne skutečností. Jsme přesvědčováni dotyky, že tu skutečnost je, ale když tuto skutečnost analyzujeme, nenajdeme žádného jádra, já. Vžitá mravnost z tohoto poznání nevyvodí, že máme sebe ctít a jiné využívat pro své obšťastňování. To však je věc „pokrokovému světu“ tak cizí, že o tom musíme soudit, že civilizaci rozvíjejí a hájí pouze dravci mezi lidmi, kteří z ní chtějí těžit.

Osvícený věk nezískal nic kladného tím, že např. různí vědci postrčili vývoj techniky a jiných užitých věd dopředu. Stejně to byla jen jejich ctižádost, která zvrátila jejich vědecké poznatky v prokletí následkem tzv. poznání, že není Boha, nýbrž jenom přírodní zákon.

Když tibetští Mistři vedou své žáky k vrcholnému poznání, starají se vždy o to, aby je zatížili pocitem odpovědnosti za blaho lidstva; vědí, jaké nebezpečí plyne ze závěru, že vše kromě zasvěcovaného jedince, jenž je i podle evropského nazírání emancipovaný, a proto posuzuje vše rozumově, je

pro něho v posunutém smyslu též pouze věcí. Vědí, že vrcholné poznání je pro každého, kdo z dodržování mravních příkazů nauky nevytvoří hnací sílu k dobrým skutkům, pobytem na skluzavce, po níž jednou sjede do těžkého sebeobviňování. Jeho působením pak roztočí kolo velmi strastné karmy, na jejímž konci už přestane být člověkem a stane se šelmou. Ti ostatní ovšem pak takovou šelmu jednou zlikvidují.

Toto je však skutečnost na jednom pólu. Na druhém pólu jsou ctnosti jedince, jenž nemá poznání, také sotva co platné. Sleduje-li se cesta vedoucí k naprosto osvobozujícímu poznání, pak autorka správně mluví o dvou řetězech připoutanosti, o zlatém a železném. Jenom mravní síla je člověku záštitou dobře upevněného buddhovství; užití skutků zla nebo ctnosti musí být vyhrazeno moudrosti toho, kdo buddhovského poznání dosáhl.

Když posuzujeme cestu evropské emancipace a vědy, můžeme směle tvrdit, že nedbáním mravnosti vrávorá po svazích téhož zasvěcení, po nichž šplhají zasvěcenci, o nichž zde autorka mluví. Zdá se, že každému, kdo je emancipován, chybí výsledek „bludné pouti ctnostmi“, jejichž smyslem je dosáhnout nepřítomnosti sobectví a zla. Jen v takovém stavu je člověk schopen vážít své skutky tak, aby z jednání nevzniklo zlo. Ne zlo pro konatele nebo jeho bližní, nýbrž zlo vůbec. Toto zlo se vidí v tom, že se vytváří zatemnění moci chtíčů, jež vytvářejí

ze světa bytostí, nucených žít pospolu, džungli, kde se bezhlavě vraždí. To není příjemné ani těm, kdo horlivě vyznávají pokrok, civilizaci v současném pojetí, ani těm, kdo jsou zaslepeni neomezovanými chtíči. Proto je třeba nastoupit cestu dobra, cestu skutků lásky, aby byl ve světě zákon džungle překonán a lidstvo si mohlo oddechnout od spodních úrovní zdánlivého pokroku. Pak pravé poznání ztratí svůj zlý osten.

Květoslav Minařík

KAPITOLA PRVNÍ

TAJEMSTVÍ

Je tomu již dávno, co jsem pojala úmysl napsat tuto knihu. Jednoho krásného letního odpoledne jsem vložila svůj úmysl jednomu tibetskému vzdělanci, který vedl rozjímavý život v domečku zavěšeném na skalnatém úbočí jedné hory. Nikterak mě nepovzbudil.

„Marná námaha“, pravil. „Dav čtenářů a posluchačů je stejný na celém světě. Nepochybuji, že lidé vaší země se podobají těm, které jsem potkal v Číně a v Indii, a ti se nikterak neliší od Tibeťanů. Hovořte o hlubokých pravdách a oni zívají, a odváží-li se toho, opustí vás. Vypravujte jim však nesmyslné povídky a věnují vám plnou pozornost.“

Chtějí, aby náboženská, filozofická nebo sociální nauka, kterou jim hlásáte, byla pro ně příjemná a shodovala se s jejich názory a aby uspokojovala jejich sklony, prostě aby byla jejich obrazem a chválou.“

Mistr mi neříkal nic nového. Mnohokrát jsem na Západě slyšela muže i ženy vyjadřovat přání po ná-

boženství, které by je uspokojovalo, nebo zavrhnout nějaké učení slovy: „Neuspokojuje mne.“

A co je to, co má být příjemně hýčkáno a uspokojováno? Je to spousta špatných poznatků, nerozumných sklonů, pocitů elementární smyslovosti, které zahalujeme do loutky zvané „Já“. Myslila jsem na pobožnítkáře, kteří se opájejí kadidlem a úchvatným zvukem varhan v pološeru našich katedrál a věří, že jsou na cestě k vrcholům duchovního života. Myslila jsem na všechny, nechť jsou stoupenci jakékoli nauky náboženské nebo laické, kteří se chvějí při zaslechnutí jistých jmen nebo slov, jež jsou ve skutečnosti jen marností a prázdňným zvukem.

Mistr pokračoval: „Všeobecně rozeznáváme tři druhy lidí: ty, jejichž intelekt je zcela tupý; ty, kteří mají průměrný intelekt, otevřený pochopení některých pravd zvláště zřejmých; ty, jejichž intelekt je mimořádně vybaven pro přesné chápání a kteří jsou schopni proniknout pod povrch jak světa fyzických jevů, tak i světa mentálních útvarů, a kteří dokáží též pochopit příčiny, jež jimi vládnou.“²

Mentálním útvarům stejně jako hmotě vládne všeobecná gravitace. Jakmile upustíme nějakou myšlenku, hned se dostane do gravitačního pole energetických kvant, jež nejsou výslovně „tíhová“, nýbrž spíše elektromagnetická, protože se zčásti chovají též difuzně.

2 Nazývají se thama, ding a rab – psáno tha-ma, 'bring a rab.

Takto vypadá vesmír na úrovni duševních jevů, jež je nutno přiřadit k jevům fyzikálním. V tomto vesmíru např. duševní napětí jakožto energetický jev gravitačně ovlivňuje podobné shluky; to je onen prostor duševnosti. Vztahy mezi jevy téhož řádu nedávají v něm pokoje nikomu, kdo od nich neabstrahuje především zájmem o jiné objekty než smyslově vydražďující, v józe pak o objekt, jímž je vlastní bytost jógina. Když se jóginovi podaří potlačit i nekontrolované vztahy smyslů, jež stále mají zájem na zevním světě, stane se jógin „bytostí samou o sobě“, tj. bez vztahů, bytostí svobodnou.

„Stačí usměrnit pozornost těchto posledních a říci jim: ‚Pohleďte sem a uvažujte o tom!‘ Oni rozliší, co mají rozlišit tam, kam upřou svou pozornost, a pochopí, jaká je podstata předmětu, jenž jim byl označen.

Tajná učení můžeme vykřikovat i na ulici; zůstane tajná pro lidi s tupým intelektem, kteří uslyší slova, ale nepochopí jejich smysl.

Tajemství není závislé na mistrovi, nýbrž na tom, kdo je poslouchá. Učitel otevírá dveře a záleží na žáku, zda je schopný vidět, co je za nimi. Jsou učitelé, kteří mají schopnost rozlišit stupeň intelektuální bystrosti těch, kdo se ucházejí o poučení, a podrobný rozbor určitých nauk věnují těm, koho považují za schopné je pochopit. Tak se sdělují a uchovávají hluboká učení, sdělovaná ústně učitelem žákovi již po mnohé generace. Vy jste je slyšela. Užijte jich,

jak uznáte za dobré, ale ať jsou jako mocný beran, narážející na hradbu špatných poznatků, zakořeněných v duši člověka, a též na hradbu pocitů, které je uchvacují, aby je uvrhly do bolesti.“

„Zkuste to!“

Připomněla jsem si tehdy, co říkají staré buddhistické texty o váhání, jež prožíval Buddha před tím, než začal hlásat učení: „...Odhalil jsem hlubokou pravdu, nesnadnou k postřehnutí, nesnadnou k pochopení, přístupnou pouze moudrým...“

Lidstvo se zmítá ve víru světa a nachází v něm zalíbení. Bude lidem nesnadné pochopit zákon o vztazích mezi příčinami a následky, o potlačení samskár...³

K čemu je dobré hlásat lidem, co jsem odhalil nesmírným úsilím? Proč bych to dělal? Tato nauka nemůže být pochopena lidmi naplněnými touhou a nenávisť ... je podivuhodná, hluboká, skryta hrubému duchu. Budu-li hlásat nauku a lidé nebudou schopni ji pochopit, vznikne mi tím jen zbytečná námaha a nesnáz.“

A když takto uvažoval, přikláněl se Dokonalý k tomu zůstat v klidu a nehlásat nauku.

Zde texty se zcela orientální představitivostí uvádějí, jak bůh Brahma Sahapati zasahuje slovy, jež vyjadřují myšlenky vyvstávající v mysli Buddhově. Brahma Sahapati vybízí Buddhu, aby překonal své váhání:

3 Samskáry jsou mentální útvary, myšlenky, pojmy, které „vyrábíme“ a které mají oporu v nevědomosti. Viz podrobnější vysvětlení v dalším textu.

„Rač, Ctihodný,⁴ hlásat Nauku. Jsou bytosti, jejichž duševní zrak je pouze nepatrně pokryt prachem; ti Nauku pochopí...

V zemi Magadha⁵ vládla dosud nesprávná nauka, vymyšlená lidmi, jejichž zrak je poskvrněn (nevědomostí). Otevři jim nyní bránu nesmrtelnosti!

...Povstaň, Vítězi! Projdi svět, ó vůdče poutníků (bytostí, jež bloudí v kole postupných zrození a úmrtí). Jsou mezi nimi takoví, kteří tě pochopí...”

...Tu Buddha pohlédl na svět s dokonalou jasnozřivostí. Viděl bytosti, jejichž duševní zrak byl jen nepatrně pokryt prachem a jiné, jejichž oči byly prachem zcela zakryty. Viděl jedny, jejichž duch byl čilý a jiné tupého ducha.

Stejně jako v rybníku jsou lotosy ve vodě zrozené a rostoucí v ní, z nichž některé nevystoupí z vody a kvetou u dna, jiné se zdvíhají až k vodní hladině a opět jiné vystupují nad hladinu a voda nesmáčí jejich květ.

4 Bhagavan je uctivé oslovení náboženských osobností. Sannjásinové se tak vzájemně oslovují. Tento titul se dává některým bohům. Bhagavan znamená: slavný, proslulý, ctěný apod. Angličtí autoři tento termín nejčastěji překládají jako „Blessed One“. Francouzští autoři používají termínu „bienheureux“, který neodpovídá pravému smyslu slova bhagavan. Tato mylná interpretace byla ještě prohloubena v některých francouzských dílech, kde vidíme Buddhu označovat jako „Béni“ (požehnaný), což je úplně nesprávné. Požehnaný kým? ptáme se. Vénéralé (ctihodný) odpovídá smyslu, jež Indové dávají slovu bhagavan, když je užívají.

5 Staré království ve střední Indii, kde Buddha vyvíjel svou činnost.

Stejně tak, když Buddha pohlédl na svět, spatřil bytosti, jejichž duch prostý pozemského prachu byl živý, a jiné ducha tupého, bytosti povahy ušlechtilé a bytosti povahy nízké, dobré a špatné posluchače. A když to spatřil, obrátil se k Brahmovi Sahapati a pravil:

„Nechť je každému otevřena brána Věčnosti!
Nechť ten, kdo má uši k slyšení, naslouchá!“

Pochybuji, že by mne božský Brahma Sahapati uznal za hodnu takové přímluvy. Přesto jsem se odvážila použít rady, kterou dal kdysi Velkému Mudrci Indie a opírajíc se též o dovolení, jež mi bylo uděleno na prahu tibetské poustevny, pokusím se shrnout všechny teorie a předpisy zvané sangwa, tajná mystická nauka, úzce spjaté s ideou lhagthong,⁶ pronikavého vhledu.

Učení všech mistrů, kteří nezanechali písemných památek, i těch četných mistrů, jejichž autentická díla jsou nám přístupna, dávalo vždy podnět k výkladům a objevům, které buď přispěly k osvětlení významu původní nauky, nebo její původní smysl zkreslily.

Buddhismus není výjimkou. Nejdříve v Indii a později v různých zemích, kde se ujal, podnítil bohatý rozkvět teorií, v nichž jej jen nesnadno poznáváme.

Řekla jsem jinde,⁷ že přehled buddhistického učení je možno shrnout na dvě stránky a skutečně jsem

6 Tibetským pravopisem: gsang-ba a lhag-mthong = pravé nazírání.

7 V knize *Le Bouddhisme, ses doctrines et ses méthodes* a v novém rozšířeném vydání *Le Bouddhisme du Bouddha et ses développements mahayanistes et tantriques*.

předložila tabulku o dvou stránkách se základními poučkami buddhismu. Všechny buddhistické školy bez výjimky je uznávají a berou je za základ svých výkladů a správných rozkladů.

Není vždy snadné přít se o tuto správnost. Buddha vždy velmi zdůrazňoval nutnost zkoumání svých výroků a též jejich osobního pochopení dříve, než se jim uvěří.

Staré texty nepřipouštějí žádnou pochybnost o tomto předmětu:

„Nevěřte ve spolehlivost tradic, i kdyby byly uctívány mnoha pokoleními a na mnoha místech; nevěřte něčemu jen proto, že o tom mnozí mluví; nevěřte důvěryhodnosti mudrců minulých dob; nevěřte svým představám, i když se domníváte, že jsou vnuknutím božím. Nevěřte ničemu na základě pouhé hodnověrnosti svých učitelů a kazatelů. Po prozkoumání věřte tomu, co jste sami vyzkoušeli a shledali rozumným, co prospívá dobru vašemu i vašich bližních.“⁸

My, lidé okcidentu, se ve své pýše nad vlastní emancipací a technickou "vyspělostí" domníváme, že jsme dosáhli úrovně lidí vidících vše objektivně. Ve skutečnosti však propadáme směsi pověr a ignorantství, protože věříme kdejakému vědci – a přitom jejich teorie čas překonává a vyvrací. Na druhé straně přezíráme každého, kdo pracuje v netechnických oborech a objevuje tam případně všeobecně užitečné věci.

Takový postoj jistě nesvědčí ve prospěch toho, že by západní criticismus byl adekvátní. Je to stále ta stará neschopnost rozumových úsudků a z ní vyplývající potřeba víry. Dnes už ovšem lidé nevěří v Boha a náboženské uspořádání světa, nýbrž v techniku, která přes mnohé zdánlivé úspěchy stále jen tápe v nescetných zákonitostech světa a života.

Jistě nelze věřit v blábolení spiritistů a věřících fanatiků, kteří vidí svět průhledně nelogicky. Ale náboženství, alespoň to, o němž se mluví v tomto spisu, je vlastně psychologie, která už dávno byla vybalena z plenek, v nichž vězí psychologie celé bílé rasy. Psychologie, o níž pojednává tento spis, vyvěrá z dokonalého sebepozorování, jemuž se už odhalila zákonitost mechanických jevů duševního života.

Tuto zákonitost nelze sdělit. Proto skutečně odpovědní mistři duchovních nauk Východu varují stále před přijetím sdělovaných pravd. Sdělení má totiž být pouze impulsem k hledání, kdežto metoda hledání má přivodit hledané poznání.

Jinde Buddha po rozmluvě s několika žáky uzavírá:

„Když nyní takto poznáváte a takto nazíráte, budete říkat ‚Ctíme Mistra a z úcty k němu mluvíme takto?‘ – ‚Neučiníme tak.‘ – ‚Co pravíte, žáci: není to jediné proto, že jste sami to poznali, sami pochopili?‘ – ‚Tak jest, Ctihodný.‘

Během staletí bystří filozofové Indie a Číny v široké míře využívali svobody myšlení a výkladu, která

jim byla udělena. Užili jí s neobyčejnou obratností a vznikly tak vztahy překvapujících protikladů.

Tibetáné je samozřejmě následovali a v jejich tajných ústních učeních poznáváme zajímavé sloučení indické filozofie se zvláštní mentalitou lidí žluté rasy. Na druhé straně současní nejlépe informovaní adepti meditativní sekty (dhjána) pojmenované ts'an v Číně a zen v Japonsku bez okolků přiznávají, že jejich nauka je buddhismus v podobě, jak ho pochopila žlutá rasa.

Z tohoto střetnutí různých mentalit si buddhismus tajných tibetských učení zachoval zvláštní příchuť transcendentního racionalismu, přísné intelektuální rovnováhy, která ho naprosto odlišuje od lidového náboženství a citového mysticismu některých škol mahájány.

I když od „náboženství“ očekáváme vždy idealistický postoj k světu, v mahájáně, alespoň v její větvi zvané buddhismus severní školy, se s ním nesetkáváme. Tento buddhismus připouští naprostý realismus, nikoli pouze racionalismus. Při zkoumání všech procesů, k nimž dochází ve vlastní bytosti, se u příslušníků této školy klade požadavek abstrahovat především od těchto procesů, aby se staly objektivně pozorovatelnými jevy, a pak do nich zasahovat tak, aby se bytost těchto příslušníků pohybovala vždy na straně dobré karmy.

Na dobro se ovšem nehledí jako na náboženský příkaz, jež je nutno dodržovat, ale pouze jako na směr

usnadňující každému společenský život. Už dávno byla zneuznána úzkoprsá sobeckost, která podle běžných názorů lidí našeho kontinentu má prospět jedinci na úkor několika nebo všech ostatních. Ví se, že společnost tvoří jednolitý celek a že se proto každý sobecký čin jednotlivců musí odrazit v celku; co je pro sobeckého jedince platné, je skutečnost, že tento odraz v konečné fázi znamená jeho potření.

Právě toto poznání by se mělo rozvinout v emancipované lidské společnosti, byť vědecky a technicky vyspělé. Zatím se však pohybujeme po kraji představy, že mahájánský příkaz udržovat se vždy na straně dobré karmy je náboženský přežitek. Přísně vzato bychom tedy podle této představy neměli žádnou mravnost vyžadovat. Zdá se, že právě nemravnost je výsledkem „osvícenecké“ domněnky, že dobro je přežitek, což je opřeno o uznávání sobectví.

Ale realistická mahájána si vytyčuje cestu dobra. Na Západě však zatím existuje přesvědčení, že být osvícený znamená povýšit sobectví na přední místo, a že právě sobectví je projevem rozvinuté rozumovosti.

Je zřejmou skutečností, že velká většina těch, kdo se nazývají buddhisté, se nemohli povznést k duševní úrovni naznačené Buddhovým učením.

Většina vytvořila pro svou potřebu takový druh buddhismu, který nemá v sobě nic buddhistického, a ve své nevědomosti tvrdí často drsným způsobem,

že jejich víra a nesmyslné praktiky jsou výrazem nejryzejší pravověrnosti.

Inteligentnější kruhy vidí jasně nesmyslnost těchto rozmanitostí buddhismu, ale zůstávají k tomu lhostejné a souhlasí s nimi jako s nezbytným ústupkem nižší mentální úrovni davu, neboť jim záleží na tom, aby seskupily velký počet lidí pod označením, jež jim nepřísluší.

Jeden velmi vzdělaný Japonec, který projevuje zcela mimořádnou shovívavost – podle mne dokonce lásku – k těmto znetvořením buddhismu, se vyjádřil takto:

„Musíme občas přecházet rozumové důvody a spokojit se – i když si většinou nejsme vědomi tohoto rozporu – s tvrzeními, která se zdají být protichůdná, když je zkoumáme... Jestliže nauka (buddhismus) živila očividné rozpory, stalo se tak proto, že někdy bylo nutno uspokojit požadavky náboženského citu i na útraty rozumu.“

A jinde též autor píše:

„Tvrdość zákona příčin a následků (karma) je větší, než mohou snést ubozí smrtelníci.“⁹

To je možné a je to téměř jisté u většiny těch, kteří nás obklopují, ale kdo nutí tyto slabochy, aby se nazývali buddhisty? Je jim přece dovoleno, aby se připojili k jiným naukám, které jim nabídnou pohádky, jaké budou lichotit jejich citovým sklonům. Učiní-li tak, nemusí se obávat žádného věčného zatracení,

9 Prof. D. T. Suzuki v *Outlines of Mahayana Buddhism*, str. 218 a 283. Překlad do francouzštiny je můj.

nýbrž jen bolestných okamžiků, které jim způsobí jejich omyly v tělesné i duševní činnosti, v činech a myšlenkách.

Tibetští mistři, kteří sdělují tradiční ústní učení, důrazně upozorňují na skutečnost, že tato učení jsou určena lidem kategorie „rab“, tj. nadané nejvyšší, znamenitou inteligencí, „lotosům, jejichž květy se zdvihají nad hladinu“, podle obrazného přirovnání v textu citovaném na předchozích stránkách.

Účelem těchto učení vůbec není potěšit lidi prostého ducha, které tibetské Písmo milosrdně nazývá „dětmi“.¹⁰ Jsou určena silným, aby se stali ještě silnějšími, inteligentním, aby se stali ještě inteligentnějšími, bystrým, aby ještě více rozvinuli svou bystrost a byli dovedeni k ovládnutí hlubokého vhledu (lhagthong), jenž zakládá skutečné osvícení.

Z toho důvodu výklad nauk a metody tvořící jádro tohoto učení jsou vyhrazeny určité třídě žáků, což mu dalo název tajného učení.

Tento buddhismus výkvětu tibetského národa je autenticky buddhistického původu a pojí se k nejkvělejšímu období buddhistické filozofie. Tato učení se tradičně přenášejí z mistra na žáka nepřetržitou řadou jejich posloupnosti.

Zasvěcenci tajných nauk hlásají, že tyto nauky nepocházejí z nějakého nadpřirozeného zjevení, nýbrž že jsou ovocem intelektuálního a duchovního zkou-

10 Čhibo – tibetským pravopisem bji-bo.

mání lidí, již k němu připojili svá pozorování a bádání na hmotné úrovni.

Religionisté odmítají každé náboženství, jež není „zjeveno“. Jsou proto toho názoru, že člověk sám se nemůže dopídit pravdy a tím méně absolutního poznání. Máme tedy věřit těm, kdo přišli s tvrzením, že jim bylo něco zjeveno. Je to spolehlivé? – Argumentovalo se např. tím, že křesťanství je náboženstvím zjevení, kdežto buddhismus nikoli, neboť Kristus prý řekl, že přišel z Boha, kdežto Buddha o sobě říkal, že je pouhým člověkem. Oběma tedy máme věřit, ale výhody z toho plynou pro Ježíše. Jenže já jsem se např. zúčastnil spiritistického sezení a tam se „dostavil duch“, který o sobě prohlásil, že je vládcem čtyř sluncí. Měl jsem mu snad též věřit? – Podle religionistů asi ano, protože on sám o sobě to prohlásil právě tak jako Ježíš...

Ne! Takto však nelze postupovat! Životní obsahy jsou dostupné pozorování jejich proživatele; je pouze nutné zachovat k nim neutrální postoj, takový postoj, aby se vědomí pozorovatele nezažehovalo ani na neznatelných ani na nejbouřlivějších duševních vznětech. Pomocí takového pozorování budou objeveny skutečnosti existující za vlnobitím duševních vznětů a posléze bude postřehnuta i skutečnost nejvyšší, prázdnota jsoucí za vším existujícím.

Můžeme k tomu podotknout, že máme výhodu v tom, že přínos moderní vědy nám přispívá k pocho-

pení mnohých teorií, uváděných v tajných učeních. Lidé, kteří je vytvořili, byli jistě nadáni nejvyšší schopností vnímání a chápání; byli vybaveni pronikavým vhledem: lhagthong.

Ačkoli mýtická bytost Dordžečang¹¹ je často uváděna v čele seznamu těch, kdo tradovali učení, je to především symbolická osobnost jakožto „nositel magického žezla“, dordže, znamenajícího symbol moci, již uděluje tradiční zasvěcení. I když někteří považují Dordžečanga za skutečnou osobu, jež hlásá zvláštní nauky, nikdo z nich ho nepředstavuje jako jejich autora.

Získání pronikavého vhledu je skutečným cílem cvičení, jež hlásá tradiční ústní učení. To nezáleží – jak se mnozí domnívají – v tom, že mistři naučí žáky některým věcem a odhalují jim jistá tajemství, nýbrž spíše jim naznačí prostředky jak se naučit a odhalit je sami.

Mistři tajného učení praví, že pravda, sdělená jiným člověkem, nemá cenu. Účinná a živá pravda je jediné ta pravda, kterou odhalíme sami.

Kdyby tomu tak nebylo, stačilo by přečíst si četná díla, v nichž filozofové, učenci a znalci různých náboženství vykládají své názory, a vybrat si mezi nimi takový, který se shoduje s našimi ideály a k němuž se přihlásíme. To činí většina lidí. Tibeťané je řadí do střední kategorie s prostředními duševními schopnostmi.

Tento stupeň však musíme překročit. Nestačí vidět očima, které podle výrazu buddhistických textů

11 Tibetský pravopis: Rdo-rdže-čang; jeho sanskrtské jméno je Vadžradhara: Ten, kdo drží hromoklín (jako Zeus u Řeků).

jsou jen „nepatrně zakryty prachem“, i kdyby tato vrstva byla zcela nepatrná. Musíme se zbavit sebe-menší stopy prachu, který kalí náš zrak.

Lhagthong znamená doslova vidět „více“, vidět „za“, vidět mimořádně, vrcholně. Tedy nejen vidět více, než se jeví davu lidí hrubě nevědomých, ale vidět za hranice, kde se zastavuje zrak lidí kultivovaných, a tak vyvolat vznik třetího oka, oka Poznání, jež adeпти tantrických sekt kladou doprostřed čela svých symbolických božstev.

„Vidět více“, „vidět za“ je schopnost vyvíjející se pomocí pozorování s náležitým odstupem od pozorovaného. Když např. něco pozorujeme s takovým odstupem, že jsme si vědomi jak předmětu pozorování, tak i sami sebe, pak se ony dvě jednotliviny světa, pozorovaná věc a idea já, rozliší, čímž později dojde k zdvojení vědomí; tím je získán žádoucí odstup od pozorovaného. Když pak nadále je tento odstup od pozorovaného udržen, začne se příroda jevit zcela jinak než člověku, jehož poměr k ní je vytčen jeho přičylností a odporem.

Potom už poznávání roste a probíhá samo. Zrak už neslouží k vidění povrchu, nýbrž proniká „škrálopem“, povrchem pozorovaného, čímž se právě začne ono vidění více, vidění za. Z tohoto vidění vzejde moudrost.

Alexandra David-Neelová – Květoslav Minařík
Pronikavý vhled
Z francouzského originálu:
Les Enseignements Secrets des Bouddhistes Tibétains
La Vue Pénétrante
(EDITIONS ADYAR, Paris)
přeložil Otto Jeřábek
Tibetské výrazy revidovala Marta Kiripolská
Vydavatelská rada DRAHOKAMY
Svazek 5
K vydání připravila PhDr. Zora Šubrtová
Obálku navrhl Richard Bergant
Vydal CANOPUS 2012
První vydání elektronicky v PDF
Zpracováno podle druhého knižního vydání z roku 2009
Stran 192
Sazbu zhotovil Stanislav Staněk